

UMEÅ UNIVERSITET
Historia C, vårterminen 2023
C-uppsats

Fosterlandet, penningen och hoppet om framtiden

En studie av representationsreformen i utvald dagspress år
1865

Karl Asp

Mitt varmaste tack till min kloka, ytterst hjälpsamma och mycket inspirerande handledare Åsa Karlsson Sjögren. Det har varit en ära att få ha dig som handledare! Jag vill också framföra min stora tacksamhet och glädje att få ha läst historia vid Umeå universitet och till alla er historiker där som givit mig "historier för livet".

Inledning	1
Syfte och frågeställningar	2
Bakgrund.....	3
De Geers förslag om ny representationsreform	3
Representationsreformen och kvinnlig representation.....	5
Representationsfrågan som exempel på medial debatt	6
Representationsfrågan i Norden.....	7
Äldre försök att reformera styrningen i Sverige	8
Reformering av politisk styrning i Europa och Norden.....	8
Opinionsbildning och opinionsbildare.....	9
Teoretiska utgångspunkter	11
Metod	13
Metodval och källkritiska aspekter	13
Källmaterialet.....	15
Genomförande och analys	17
Opinionsbildningen kring representationsreformen i utvald dagspress 1865.....	19
Fosterlandet som diskursivt innehåll	19
Peningen.....	21
Hoppet om framtiden	24
Diskussion.....	25
Resultatdiskussion	25
Metoddiskussion	26
Sammanfattning	28
Källor och litteratur.....	29
Elektroniskt källmaterial.....	29
Litteraturförteckning	30

Inledning

En viktig historisk händelse i svensk historia för synen på politisk representation utgörs av *representationsreformen*, vilken innebar att Sverige gick från ståndsriksdag till ett parlamentariskt kammarsystem 1865. Frågan om politisk representation i Sverige hade dock diskuterats under hela 1800-talet. Genom avsättandet av Gustav IV 1809 infann sig ett akut behov av att reformera den politiska styrningen i Sverige, men den lösning som iscensattes kom att bli ett provisorium och även om det 1809–1810 fanns idéer om att ersätta ståndsriksdagen med ett kammarsystem, förverkligades aldrig idéerna.¹ Ståndssamhället under 1800-talet innebar att bondeståndets medlemmar var kraftigt förfördelade trots sin närvaro i form av ett stånd och först under den så kallade ”oppositionsriksdagen” 1840–41 kom ett tydligt genombrott, där bönderna genom sina krav på en förändrad representation blev alltmer radikala och närmade sig en liberal vänster.² Liknande frågor hade diskuterats i Sveriges grannländer och i Norge var redan ett kammarsystem infört 1814 – ett system som i Sverige betraktades både som omöjligt och som förebild. Omöjligt genom att ett kammarsystem av norsk modell skulle låta bönder få alltför stor makt – och som förebild i jämförelse med ståndssamhället vilket uppfattades som ålderdomligt och opraktiskt.³ Justitiestatsrådet Louis de Geer la på uppdrag av det kungliga majestätet fram en proposition 1862, där en omfattande reform av den politiska representationen presenterades. Den riksdag som öppnade den 16:e oktober 1865 skulle sedan behandla frågan. Då en majoritet av adel och präster var emot förslaget var oron påtaglig för att propositionen skulle röstas ned. Framför allt stod bönder och borgare bakom propositionen, men delar av adeln och prästeståndet var emot, även om det fanns en splittring bland adeln: en mindre grupp adelsmän ville ändå rösta genom förslaget. Louis De Geer skriver i sina ”Minnen” att:

Men samtidigt med denna inbjudning framkom en annan, hvilken nedslog såsom en bomb och splittrade många sinnen. Denna inbjudning var nämligen undertecknad av tio framstående riddarhusledamöter, af hvilka flera antagits vara förslagens säkra motståndare, men som nu i inbjudningen till öfverläggningen på börssalen 21 november läto förstå att de

¹ Åsa Karlsson Sjögren, *Männen, kvinnorna och rösträtten. Medborgarskap och representation 1723–1866*. (Stockholm: Carlssons bokförlag, 2006), s. 126; Jan Christensen, *Historisk tidskrift*, 126:4, 2006, s. 729

² Jan Christensen, ”Radikalism som strategi. Bondepolitik vid 1800-talets mitt” *Historisk tidskrift* 126:4 (2006), s. 728.

³ Christensen 2006, s. 728. För övrigt nämner Christensen att bondeståndet representerade mellan 180 000 och 200 000 personer, adeln ungefär 1200, prästeståndet ungefär 1500 röstberättigade och 30 000 borgare.

för egen del voro öfvertygade, att genom antagande af förslaget denna fråga för fosterlandet tillfredsställande sätt komme att lösas. ⁴

Louis De Geer påpekade att motståndare till förslaget om ny representation hade tagit förgivet att det var förankrat också bland lärda och ämbetsmän, men:

Vid samma tid undanrycktes också förslagets motståndare en del af den tröst de hade af det stolta antagandet, att förslaget icke vunnit något understöd från hvad de kallade »vetandets höjder». Trettionio lärare och ämbetsmän vid Upsala universitet afgåfvo nämligen den 16 november en publicerad opinionsyttring till förmån för förslaget. ⁵

Sådana opinionsbildande texter var inte ovanliga och synen på att bedriva opinion genom dagspress var ordentligt grundad. Dag Nordmark, professor i litteraturvetenskap, skriver att pressen utgjorde en möjlighet för individer att "[...] finna sina platser i större gemenskaper, formera sig till en publik med gemensamma intressen och resonera sig fram till en kollektiv mening" ⁶, eller som redaktören för *Aftonbladet* August Sohlman ska ha sagt på en fest efter representationsreformens genomförande: "Tidningsredaktören är den påpasslige eldaren på samhällsutvecklingens stora lokomotiv". ⁷ Det senare uttalandet visar hur opinionsbildning via pressen har beskrivits som betydelsefullt i en fråga om politisk styrning och vem som ska representeras hur.

Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande uppsats är att undersöka hur representationsreformen diskuteras i svensk dagspress under 1865. Genom att studera dagspressen strävar uppsatsen efter att fånga in hur opinion kring reformen bedrevs och hur opinionsbildningen diskuterade en förändring av representationen i relation till tidigare och framtida exempel på politisk styrning.

För att uppnå syftet ställs följande frågeställningar:

1. Vad karaktäriserar diskussionerna rörande representationsreformen i utvald svensk dagspress under året 1865?
2. Hur förstås representationsreformen i relation till tradition och framtid?

⁴ De Geer, Louis, *Minnen* (Stockholm: Norstedts förlag, 1906), digital faksimilutgåva tillgänglig via Projekt Runeberg, <http://runeberg.org/geerminn/>, s. 3.

⁵ De Geer 1906, s. 3. Märk här att universitetslärare räknades till prästeståndet.

⁶ Dag Nordmark, "Liberalernas segertåg 1830–1858", i *Den svenska pressens historia 2 Åren då allting hände (1830–1897)* red. Karl Erik Gustafsson, Per Rydén, Dag Nordmark, Eric Johannesson & Birgit Pettersson (Stockholm: Ekerlid, 2001), s. 45.

⁷ Nordmark 2001, s. 126.

Bakgrund

Här diskuteras bakgrunden till representationsreformen 1865 utifrån tidigare forskning. Representationsreformen är grundligt undersökt i historisk forskning, och här tecknas endast en översiktlig bild för att ge läsaren förståelse för den ram uppsatsen skrivs inom.

De Geers förslag om ny representationsreform

Även om riksdagsordningen till viss del reformerades som en följd av avsättningen av Gustav IV 1810 blev frågan om en mer praktisk och tidsenlig representation fortsatt diskuterad. Från 1700-talets slut och fram till representationsreformen uppfattades ståndsriksdagen som allt mindre legitim: ständernas roll och uppgift kom att bli allt svagare när dess representation blev mer heterogen samtidigt som ekonomisk och social utveckling innebar att nya grupper krävde inflytande.⁸ 1823 fick universitetslärare och vetenskapsakademien representationsrätt i prästeståndet och bondeståndet utökades med frälsebönder 1834. Även borgarståndet utökades när bruksägare (år 1830), näringsidkare och fastighetsägare fick burskap 1858.⁹ Ständerna ska vid tidpunkten för representationsreformen inte förstås som homogena grupper, utan kunde dels både ha en mångfald medlemmar, dels ha olika sakpolitiska uppfattningar.

Under 1848 genomfördes flera revolutioner i Europa och frågan om politisk styrning, också med följder för svensk politisk debatt fick förnyad legitimitet. I Stockholm bröt oroligheter ut den 18 mars 1848 mars och senare i augusti hölls demonstrationer mot prästeståndet som röstat nej till en reformering av representationsordningen.¹⁰ 1848 togs ett förslag med tvåkammersystem fram som även om det röstades ned, låg till grund för De Geers senare förslag.¹¹

⁸ Åsa Karlsson Sjögren, *Männen, kvinnorna och rösträtten. Medborgarskap och representation 1723–1866*. (Stockholm: Carlssons bokförlag, 2006), s. 127.

⁹ Karlsson Sjögren 2006, s. 127.

¹⁰ Berglund, Mats, *Massans röst: upplopp och gatubräk i Stockholm 1719–1848*, Stads- och kommunhistoriska institutet, doktorsavhandling. (Stockholms universitet: 2009).

¹¹ Göran B. Nilsson, ”Den samhällsbevarande representationsreformen”, *Scandia*, 35:2 (1969), s. 205.

Fig. 1 Bild av plakat som spikats upp under natten mot den 18 mars 1848. Notera hur plakatet uppmanar till reform och allmän valrätt. Bilden publicerad ursprungligen i Mats Berglunds avhandling, s. 349.

Den typen av politisk oro fick följder för synen på politisk representation i Sverige, och behovet av att modernisera den politiska styrningen genom en ny representation framstod som allt viktigare, inte minst för att bevara samhällsordningen.¹²

Ett återkommande inslag i det politiska samtalet om representationsreformen var hur opinionsbildningen kom att föras alltmer i dagspress. Dels publicerades förslag och texter med anknytning till det politiska arbetet, dels diskuterades och debatterades förslag och debattinlägg. Efter att ha ifrågasatts och vid vissa tillfällen helt hindrats hade tryckfriheten vid 1800-talets mitt inneburit att tidningen blev en självklar arena för politisk debatt och polemik. Representationsreformen utgjorde inget undantag, utan fick stort medialt utrymme i samtida dagspress.

1862 presenterade Louis de Geer en proposition med förslag på ny representation genom ett parlamentariskt kammarsystem. Förslaget innebar att Sverige skulle styras via ett kammarsystem med två kamrar, där tillträde till den första kammaren villkorades genom kapital: för att kunna väljas in i första kammaren behövde man äga en fastighet värderad till 80 000 riksdaler eller ha en beskattningsbar inkomst om minst 4000 riksdaler. Motsvarande summor för att bli invald i den andra kammaren var taxerad fastighet om 1000 riksdaler eller 800 i inkomst.¹³

Propositionen diskuterades sedan med en rad olika politiska personer och intressen, men också genom möten och publik debatt bland annat i dagspress. De Geers proposition kom att innehålla vissa ändringar innan den gick till votering i riksdagen 1865. Reformeringen av representationen innebar en politisk kompromiss och fick en samhällsbevarande effekt, där reformen innebar att både krav på bredare representation från liberalt håll så väl som politisk stabilitet etablerades.¹⁴ För att få genom denna kompromiss krävdes att Louis De Geer lyssnade på kritiker och var redo att ändra den ursprungliga texten.¹⁵

¹² Göran B. Nilsson, ”Den samhällsbevarande representationsreformen”, *Scandia*, 35:2 (1969), s. 198–271.

¹³ Stig Ekman, *Slutstriden om representationsreformen*, doktorsavhandling (Uppsala universitet: 1966), s. 398.

¹⁴ Nilsson 1969, s. 254, 271.

¹⁵ Nilsson 1969, s. 254.

Huruvida representationsförslaget var en demokratisk idé ifrågasätts av flera forskare, och snarare är det rimligt att beskriva de politiska debattörerna på en skala mellan liberala reformintressen och en konservativt bevarande diskurs. Även om *personlighetsprincipen*, att ersätta ständernas grupprepresentation med en personlig representation kom att bli en av reformens viktigaste frågor, spelade inkomster, förmögenheter och bildning ändå en skiljande uppgift.¹⁶ Representationsreformens utformning innebar att den föreslagna representationen också exkluderade vissa medborgare från att kunna väljas till riksdagen. Även de liberala krafterna var motståndare till en representation som enbart grundade sig i medborgarstatus, Kurunmäki använder det franska begreppet *citoyen capacitaire* för att visa på vilka krav som ställdes för att åberopa representativitet och dessa var huvudsakligen uttryckta i ekonomiska medel.

I den liberala opinionsbildningen beskrevs motståndet mot en representationsreform som ett uttryck för ”ståndsegoistiska skäl” och en konservativ vilja att bevara formerna för styrning och samhällsinstitutionernas funktion.¹⁷ Representationsreformens kritiker åberopade i stället en stark traditionsbevarande tanke där stabilitet i äldre samhällen förklarades med att ständerna garanterade att inget skadligt särintresse skulle dominera politiken. Särskilt problematiskt menade man att frihetstiden var, där riksdagen uppfattades som en illa fungerande politisk institution.¹⁸

Tidigare forskning redovisar att det rådde spänningar mellan olika intressen både inom som utom ständerna. Organiseringen av bondeståndet innebar bland annat frågor om vem som kunde betraktas som bonde, där verkligheten kunde uppvisa en rad olika personer och intressen men som försörjde sig på jordbruk. Därtill kom olika förändringar av näringsverksamheter att splittra ständerna inifrån: fastighetsägare och industriernas framväxt innebar att borgarståndet kom att omfatta nya yrken och positioner, varpå ståndet som sådant kom att utmana en tidigare representation genom ständer.

Representationsreformen och kvinnlig representation

Även om frågan om kvinnors representation inte är i primärt fokus i den här uppsatsen, vill jag ändå kortfattat redovisa aktuell forskning. Frågan om kvinnlig rösträtt uppfattades inte

¹⁶ Karlsson Sjögren 2006, s. 128; jmf. Nilsson s. 253–254 och Jussi Kurunmäki, *Representation, nation and time: the political rhetoric of the 1866 parliamentary reform in Sweden*, Avhandling. (University of Jyväskylä: 2000), s. 239.

¹⁷ Karlsson Sjögren 2006, s. 128.

¹⁸ Karlsson Sjögren 2006, s. 128; Daniel Andersson, ”Berättelser om 1700-talet. Frihetstiden och Gustav den III:s regeringstid i svensk historiekultur från 1870-tal till 1990-tal”, Avhandling (Umeå universitet: 2023), s. 65.

som ett huvudsakligt problem när representationsreformen diskuterades och beslöts, även om det finns exempel på kvinnor som uttryckt sina åsikter i frågan.¹⁹ Flera källor ger uttryck för att kvinnlig rösträtt eller annan politisk representation var otänkbar eller opraktisk, men samtidigt kan frånvaron av diskussioner av frågan om kvinnlig rösträtt förstås som hur omöjligt det vara ens diskutera frågan. En konservativ politiker, Hans Järta, menade att den gifta kvinnan inte skulle äga rösträtt då hon givit sin myndighet till sin man genom äktenskapet. Den äktenskapliga institutionen utgjorde då i sig självt ett hinder från att representera kvinnan självständigt. Vidare fanns det en diskussion om kvinnans rätt att delta politiskt, där traditionella uppfattningar kring könsroller begränsade kvinnan till att i första hand fungera som hustru och moder i en familj. Ändå finns det exempel på andra uppfattningar som i fallet med Fredrika Bremer, vilken framförde uppfattningen att kvinnligt deltagande i politiken inte skulle föra med sig negativa konsekvenser för samhälle, familj eller relationer mellan könen.²⁰

Representationsfrågan som exempel på medial debatt

Frågan om att gå från ståndssamhälle till ett parlamentariskt kammarsystem diskuterades intensivt i dagspress under 1860-talet. En förklaring till dagspressens betydelse var att den kom att åskådliggöra en *allmän opinion*, vilket innebar att argumentet för en ny mer folkligt accepterad representation fick tyngd. Den publika opinionens betydelse i media förstärktes genom en cirkelrörelse där pressen kallade till publika möten där folket kunde få ta del av representationsförslaget och under mötet ge sitt stöd för representationsförslaget, varpå resultatet av mötena senare kunde bli innehåll i tidningarna.²¹ Medias roll som drivande i politisk opinionsbildning var vanlig också i andra länder under det tidiga 1800-talet och ett exempel är hur dagspress användes för att driva på parlamentsreformen 1832 i Storbritannien.²² I tidningarna blev då frågan om representationsreformen både presenterad och diskuterad, och frågans uppmärksamhet i medierna fick följder för hur opinionsbildningen bedrevs, både genom att folk producerade opinion och genom att betala för att andra skulle göra det för att anlägga moteld mot annan opinion. Tidningar startades exempelvis för att tillvarata

¹⁹ Karlsson Sjögren 2006, s. 136, se även s. 13 ff.

²⁰ Karlsson Sjögren 2006, s. 140.

²¹ Harvard, Jonas, "Medial mobilisering: opinionsstormen och representationsreformen", i *1800-talets mediesystem*, red. Jonas Harvard & Patrik Lundell (Stockholm: Kungl. Biblioteket, 2010), s. 103.

²² Harvard 2010, s. 103.

konservativa intressen, i en situation då liberala och/eller radikala intressen uppfattades som dominanta i samhällsdebatten.²³

En kritisk anmärkning mot att använda dagspress som historiskt material för att förstå politiska beslut görs av Pasi Ihalainen som pekar på att politiska beslut ändå formades och fattades i politiskt etablerade sammanhang: Ihalainen utgår från parlamentet, men liknelsen kan utsträckas till den svenska riksdagen och det kungliga majestätets officiella kanaler.²⁴ Ihalainen menar att den mediala opinionsbildningen ändå hade begränsad räckvidd på politiska beslut och att debatten som fördes inom de officiella politiska kanalerna fick större betydelse än den mer publika debatten i dagspress.²⁵

Representationsfrågan i Norden

I sin doktorsavhandling har Stig Ekman studerat och skrivit om representationsreformen utifrån samtida källmaterial som riksdagsprotokoll, opinionsmaterial och samlingar av brev. I viss utsträckning används tidningsmaterial. Framför allt fokuserar Ekman på debatten mellan reformförespråkare och dess motståndare och konstaterar att motiven hos adeln att trots allt acceptera reformförslaget grundade sig i en rädsla för ökad samhällsoro. Det blev viktigt att hantera politikens samhällsbevarande uppgift, med följderna för hur politisk representation bäst borde ta sig uttryck. Som tidigare nämnts kunde då De Geers förslag förstås som en kompromiss, där reformer av representationen också balanserades med styrning av hur det parlamentariska kammarstyret skulle ta sig uttryck. På så vis kunde både liberala krav på reformer och konservativa önskningar tillgodoses.²⁶ Ur ett nordiskt perspektiv framstår Sveriges reformagenda som långsam; i Danmark hade enväldet ersatts av ett parlamentariskt system 1849. Norge och Sverige var vid tidpunkten för den svenska representationsfrågan i union, men spänningar mellan länderna blev alltmer påtagliga, bland annat genom kampen för en norsk ståthållare i Oslo.

²³ Nordmark 2001, s. 113.

²⁴ Pasi Ihalainen, *Agents of the People: Democracy and popular Sovereignty in British and Swedish Parliamentary and Public Debates, 1734–1800*, (London: Brill, 2010), s. 31.

²⁵ Ihalainen 2010, s. 31

²⁶ Stig Ekman, *Slutstriden om representationsreformen*, (Uppsala universitet: 1966), s. 35.

Äldre försök att reformera styrningen i Sverige

1810 beslöts att anta en ny riksdagsordning, vilken ersatte äldre tiders riksdagsordning. Redan då hade diskussion om ståndsriksdagens aktualitet inletts och Konstitutionsutskottet föreslog samfälliga val till en tvåkammarriksdag, ett förslag som aldrig realiserades.²⁷ 1848 försökte man på nytt att reformera riksdagsordningen, men även då föll förslaget. Ständerna var kraftfulla i att behålla sin makt och även om ståndsrepresentation diskuterades från 1809 och framåt, utformades aldrig realistiska alternativ. Under våren 1863 kom ständernas roll att diskuteras livligt och deras roll för att försvara nationen mot inre och yttre fiender.

Frihetstiden (1719-1772) framställdes som en bräcklig politisk period, och även om ständerna fick ett visst erkännande diskuterades också deras begränsade räckvidd på politiska beslut.

Både representationsreformens försvarare och dess kritiker såg frihetstiden som en svag politisk period. Reformvännerna menade att ständerna hade för mycket att säga till om, medan kritikerna såg det parlamentariska styret som svagt och dominerat av partiintern splittring.²⁸ Att avsätta Gustav IV 1809 var enligt debatten inte ett beslut som visade ständernas förmåga att genomföra beslut, utan snarare hur ett fåtal personer vågade fatta kritiska beslut. Ständerna fungerade också som klassmarkörer och i någon mening som partiorganisationer, och i den samtida debatten framställdes ständerna i rollen som klassintressenter snarare än som organisatoriska enheter för en viss samhällsgrupp.

Ständerna hade också i konkret mening mindre räckvidd på politiken och särskilt bondeståndet hade svårt att utmana den politiska eliten. Utifrån ett nationellt perspektiv var det tydligt att ständerna mer försvarade sin egen politiska maktposition, än tjänade ett nationellt intresse. Representationsreformen ska då förstås som ett uttryck för viljan att förfinas och utveckla ståndsrepresentationen, snarare än att iscensätta ett nytt politiskt system.²⁹

Reformering av politisk styrning i Europa och Norden

Representationsfrågan förstods i Sverige under perioden 1862–1865 också i förhållande till omvärlden. Revolutioner och annan politisk oro spelade stor roll för hur representationsfrågan diskuteras nationellt.³⁰ Revolutionsåret 1848 utgjorde ett särskilt exempel på hur

²⁷ Christensen 2006, s. 729.

²⁸ Kurunmäki, Jussi, *Representation, nation and time: the political rhetoric of the 1866 parliamentary reform in Sweden*, (University of Jyväskylä: 2000), s. 236.

²⁹ Kurunmäki 2000, s. 214.

³⁰ Harvard 2010, s. 103

kontinentens politiska utveckling aktualiserade frågan om synen på folklig representation, där det finns en oro för att liknade händelser ska utspela sig i Sverige. Även i Norden diskuterades representation och i grannländerna Danmark och Norge ägde olika reformer av representationen rum. 1862 var Sverige och Norge i union, vilket för kung Karl XV blev en politisk fråga att förhålla sig till.³¹ Representationsfrågan i Sverige knöts då också till en nordisk politisk situation:

Hvad förhoppningarne angick, så lade talaren ej stor vikt på konung Carls resa till Paris och London samt ännu mindre på åtskilliga tidningars planer med den tioåriga prinsessan Lovisa, men deremot långt större på den i de svenska och norska tidningarne började allvarliga förhandlingen om ett nordiskt statsförbund, hvilken ådalagade att äfven i de begge andra länderna nu kändes behof af ett sådant, äfvensom på underrättelsen att konung Carl ämnar taga representationsfrågan i sin hand, hvarigenom hela tvisten med Norge såväl om statshållaresaken som om revisionen skulle få det mest glädjande slut, ty derigenom skulle det ömsesidiga misstroende, som har sin rot i författningarnes olikhet, blifva upphäfdt. (*Aftonbladet*, 20/1 1862)

Kurunmäki pekar också på hur frågan om *skandinavism* blev en del i politiken kring representation genom att kung Karl XV hade ambitioner att med hjälp av en förändrad representation kunna göra anspråk på att regera över både Danmark, Norge och Sverige. Sådana pro-skandinaviska åsikter delades av vissa liberala opinionsbildare, men blev aldrig en del av De Geers proposition.³²

Opinionsbildning och opinionsbildare

Med opinionsbildning avses i denna text den påverkan på allmänna åsikter som de utvalda tidningstexterna utgjort. Björkman menar att pressen genom sin återkommande utgivning kunde förhålla sig till nya händelser och förändrade situationer och att tidningarna, under en under en tid utan större partipolitiska sammanhang ofta gjorde anspråk på att ”företräda olika befolkningskikt och grupperingar, vilkas rivaliserande intressen de så att säga offentligt agerade ut, varför också presspolemiken i vissa avseenden var oskiljaktig rån tidens verkliga sociala och politiska konflikter”.³³ Tidningarnas form av opinionsbildning år 1865 liknar det Abrahamsson kallat för ”arena för opinionskamp”.³⁴ Därigenom kom tidningstexterna att polemiskt vilja driva ramarna för det offentliga samtalet och ”ytterst påverka statens formella beslutsprocesser, och allt detta genom att uttryckligen söka stöd hos en bredare allmänhet”.³⁵

³¹ Vedung, Evert, *Unionsdebatten 1905: en jämförelse mellan argumenteringen i Sverige och Norge*, (Uppsala universitet: 1971).

³² Kurunmäki 2000, s. 29.

³³ Björkman 2020 s. 15; se också Ulrika Holgersson 2002 och Anders Abrahamsson 1990.

³⁴ Abrahamsson, Åke, *Ljus och frihet till näringsfång : om tidningsväsendet, arbetarrörelsen och det sociala medvetandets ekologi : exemplet Stockholm 1838-1869* (Stockholms universitet: 1990), s. 216.

³⁵ Björkman 2020 s. 36.

Opinionsbildare är det begrepp som används om de som drev opinion genom tidningstexterna. Under 1865 är det inte alltid tydligt vem som är författare till enskilda artiklar och endast i undantagsfall förekommer uppgift om den enskilde skribenten. Texterna förstås därför inte som uttryck av enskilda opinionsbildare, utan som den samlade opinionen en redaktion står bakom. Däremot finns uppgifter om tidningarnas redaktörer. 1865 var August Sohlman redaktör för *Aftonbladet* och gav röst åt liberal kritik.³⁶ *Nya Dagligt Allehanda* leddes av Karl Adam Lindström och befann sig ofta i opposition med *Aftonbladet*, men utifrån en mer frihetlig och medborgerlig anda och tidningens läsare kom ur en annan grupp av medborgarna än *Aftonbladet*.³⁷ Lindström skrev också artiklar i *Väktaren* 1854–1856, men blev sedermera redaktör för *Nya Dagligt Allehanda*.³⁸ Tidningen beskrivs som en ”tidning för stat och kyrka” och stod Evangeliska fosterlandsstiftelsen nära.³⁹

³⁶ Johansson, Eric, ”Med det nya på väg (1858–1880)”, i *Den svenska pressens historia 2 Åren då allting hände (1830–1897)* red. Karl Erik Gustafsson, Per Rydén, Dag Nordmark, Eric Johannesson & Birgit Petersson (Stockholm: Ekerlids förlag, 2001), s. 126.

³⁷ Johannesson 2001, s. 138.

³⁸ Johannesson 2001, s. 189

³⁹ Johannesson 2001, s. 255.

Teoretiska utgångspunkter

För att teoretiskt analysera opinionsbildningen i källmaterialet har jag valt att använda James Martins teoretiska bidrag i form av att kombinera texters retoriska funktion med politisk diskurs ("rhetorical enquiry").⁴⁰ *Rhetorical enquiry* innebär i Martins fall att kombinera retorik med politisk diskurs genom att betona både hur diskurs verkar i en specifik situation och som löften om en oviss framtid. Opinionsbildning betraktas då som en förhandling mellan tolkningar av äldre praktik och nyare reformer för att ta ställning till politiska förslag. En sådan teoretisk perspektivering motiveras av att fokuset i denna uppsats riktas mot hur representationsfrågan tar sig uttryck som politiskt diskursiv opinion.

Den retorik som används i opinionsbildningen förstås vidare som tekniker för att legitimera framtida politisk diskurs. Martin visar i citatet nedan hur politisk diskurs i form av talhandlingar innebär ett risktagande genom att förhålla sig till konventioner, praktiker och möjliga utkomster av förslag:

Political speakers undertake to negotiate the available gaps between convention and exception – between, that is, received interpretations and the invention of wholly new stances. Occupying that 'in-between' space, rhetorical activity recasts convention by exposing it, in varying degrees, to a more-or-less subtle 'play' so as to provoke new ways of thinking, speaking or acting.⁴¹

Retoriken kring representationsreformen utgör ett sådant "mellanrum", där en äldre modell för politisk styrning (ståndsriksdagen) ska ersättas med ett nytt (tvåkamarsystem), men också hur en ny syn på representation tar sig uttryck. Martins perspektiv innebär att diskursiva uttryck alltid innebär ett risktagande, där effekterna av utsagor inte går att känna till i förtid, utan snarare förhåller sig till förväntningar på vissa önskningar:

[p]ublic speech retains an underlying sense of risk, of acting in precarious conditions where interventions are just as likely to succeed, fail or have an unforeseen, possibly even detrimental impact. Rhetoric therefore operates not just *in* time but also as a means to *reorganize* time, daring to reorder it so as to make situations amenable to certain kinds of action.⁴²

Genom retoriska strategier förhåller sig människor både till dåtid och framtid, där en gemensam dåtid stärker retorikens anspråk på att vara riktig och verklighetsförankrad. Sådana strategier legitimerar också versioner av framtiden som ligger i linje med traditionella erfarenheter. I den här uppsatsen innebär en analys av tidningstexter att identifiera retorisk diskurs genom att se hur texterna på olika vis knyter an till tidigare representation och

⁴⁰ James Martin, "Rhetoric, discourse and the hermeneutics of public speech", *Politics*, 42:2 (2020), s. 170–184.

⁴¹ Martin 2020, s. 171.

⁴² Martin 2020, s. 176.

samhälle, men också till den tänkta framtid där ständsriksdagen ersätts (eller inte ersätts) av något annat.

Metod

I detta kapitel kommer jag redogöra för uppsatsens metodologi samt genomförande av materialinsamling. Vidare kommer analysprocessen av källmaterialet beskrivas.

Metodval och källkritiska aspekter

För att besvara uppsatsens frågeställningar har ett källmaterial bestående av digitalt bearbetade tidningsartiklar lästs och analyserats. Representationsreformen diskuterades under 1865 i en rad olika tidningar och opinionsbildningen kring reformen går att följa genom de tidningstexter som skrevs och publicerades. Ur ett mediehistoriskt perspektiv kan en åsiktsförskjutning i historisk forskning kring tidningen som källa skönjas, där tidigare uppfattningar gjort gällande att tidningstexter betraktas som osäkert källmaterial med låg validitet.⁴³

Frågan om tidningsartiklar som källhistoriskt material kan förstås mot bakgrund av en övergripande metodproblematik i historisk forskning, där källvärdet har legat till grund för att dra säkra slutsatser kring vad som ägt rum. Även om tidningstexter kan uppfattas som kontroversiella källor vilka ställer höga krav på källkritisk medvetenhet, ansluter jag mig till Rolf Torstendahls syn, där en tendentiös källa också ses som värdefull just genom att den möjliggör ett studium av tendensen i sig.⁴⁴ Vidare argumenterar Maria Ågren för att källkritik också kan betona synlighet, vikt och trovärdighet.⁴⁵ Med synlighet avses att uppmärksamma vad som blir synligt och osynligt i källmaterialet – men också att ta tillvara kontextuella förhållanden som kan ha påverkan på hur källmaterialet tar sig uttryck och i vilken omfattning: ”Om man ser kunskapsobjektet som en komplex helhet, följer det ganska naturligt att vi bör vara intresserade av att få veta så mycket som möjligt om denna helhet. Vi bör med andra ord vara intresserade av att så mycket som möjligt av helheten – oavsett hur den uppfattas – blir synlig för oss”⁴⁶. Med ”vikt” avses i vilken omfattning ett fenomen är ”vanligt, centralt och betydelsefullt”⁴⁷ vilket får betydelse för att avgöra hur relevanta

⁴³ Jarlbrink, Johan, ”Historievetenskapens mediehantering” i: *Medieproblem. Mediestudiets formering. Mediehistoriskt arkiv nr. 30*, red. Mats Hyvönen, Pelle Snickars & Per Vesterlund (Lund: Lunds universitet, 2015), s. 232

⁴⁴ Rolf Torstendahl, *Introduktion till historieforskningen: historia som vetenskap*. (Stockholm: Natur och kultur, 1978).

⁴⁵ Maria Ågren, Synlighet, vikt, trovärdighet – och självkritik. Några synpunkter på källkritikens roll i dagens historieforskning. *Historisk Tidskrift* 125:2 249–263 (2005).

⁴⁶ Ågren 2005, s. 256.

⁴⁷ Ågren 2005, s. 257.

tidningstexterna är i opinionsbildningen kring representationsreformen. Slutligen menar Ågren att ”trovärdighet” står för ”de tre klassiska källkritiska kriterierna”, det vill säga närhetskriteriet, beroendekriteriet, tendenskriteriet och äkthetskriteriet.⁴⁸

Tidningstexterna har av praktiska skäl inte studerats direkt, utan genom digitaliserade versioner tillgängliga via Kungl. Bibliotekets webbtjänster.⁴⁹ Det är vidare möjligt att söka efter information med hjälp av sökord i de digitaliserade exemplaren, genom OCR (”Optical Character Recognition”), vilket är en teknisk lösning för textigenkänning. På så vis har jag använt en rad olika sökord för att hitta tidningstext som handlar om representationsreformen. Digital bearbetning av äldre källmaterial har föregåtts av andra typer av *remediering* som att föra över innehåll till mikrofilm, vilket gjorts i Sverige sedan slutet av 1940-talet.⁵⁰ Här bör det nämnas att överföring av information från ett medium till ett annat också innebär också att innehållet ges större betydelse än formen: ”innehåll ersatte form”, vilket påverkar förutsättningarna att förstå källmaterialet.⁵¹ Att föra över information med hjälp av digital teknik började genomföras i Sverige under 1970-talet. Digitaliseringen är dock endast en del av att digitalt bearbeta historiskt källmaterial, då optisk skanning av texten med hjälp av OCR-teknik innebär att materialet också kan göras sökbart genom tolkning av källmaterialet. OCR-tekniken är behäftad med vissa uppenbara problem som att tolkningen av materialet blir fel på grund av kvaliteten på förlagan, men också på begränsningar i mjukvaran som ska göra tolkningen. Att använda sig av OCR-tolkad text gör det möjligt att anlägga en mer kvantitativt inspirerad metod på historiskt källmaterial och även om vissa forskningsresultat visat sig nå högst triviala resultat, finns det också exempel på hur *kluster* av ord och begrepp kunnat studeras med framgång, till exempel är det möjligt att göra kunskapsgivande komparationer.⁵² Ett annat sätt att använda sig av digitalt material kan vara att göra analyser som bygger på ett stort källmaterial för att identifiera sammankomster, likheter och sammanhang. På så vis kan identifikation av ord och andra uttryck i dess närhet visa på relationer dem emellan, men också på kontinuiteter och förändring.⁵³ I den här uppsatsen har jag inspirerats av Ågrens källkritiska kriterier synlighet, vikt och trovärdighet för att identifiera sammankomster, likheter och sammanhang och på så vis kunna göra en helhetlig analys.

⁴⁸ Ågren 2005, s. 259.

⁴⁹ Webbadressen som använts är: <https://tidningar.kb.se>

⁵⁰ Med remediering menas att förändra ett medium till ett annat, till exempel tidningstext till mikrofilm eller digital information. Andra synonymer är remediering eller mediatransfer. Se vidare: Jarlbrink, Johan; Snickars, Pelle, & Colliander, Christian Maskinläsning. Om massdigitalisering, digitala metoder och svensk dagspress. *Nordicom-Information* 38:3 (2016), s. 27–40.

⁵¹ Jarlbrink, Snickars & Colliander 2016, s. 29.

⁵² Jarlbrink, Snickars & Colliander 2016, s. 33.

⁵³ Jarlbrink, Snickars & Colliander, 2016, s. 34

En rad svårigheter med att analysera digitalt inskannat material bör nämnas. Tekniken för sökningar är avgörande för trovärdighet och träffsäkerhet och standarden för dessa varierar stort.⁵⁴ Vidare krävs det en källkritisk medvetenhet hos forskaren både med avseende på hur källmaterialet hanterats, och utifrån hur det blir presenterat via digital teknik. Ett kort exempel på det senare kan vara att sökord exempelvis finns med i vissa sökningar, men faller bort i andra, vilket ställer krav på hur forskaren förstår både källmaterialet så som den teknik som används för att digitalisera det.

Källmaterialet

Källmaterialet i form av tidningstexter som diskuterar representationsfrågan under tidsperioden 1865 är närmast oöverblickbart och kräver ett relevant urval för att kunna hanteras inom detta arbetes tidsrymd. Utifrån Martins begrepp *rhetorical enquiry* antas att politiska uppfattningar ”färgar av sig” på opinionsbildningen, vilket motiverar ett urval av tidningar där olika politiska ambitioner framträder. Tidningsproduktionens räckvidd och betydelse under mitten av 1800-talet skilde sig också något från äldre tidningars påverkan på opinionen, då arbetarbefolkningen i större utsträckning kunde synliggöras och meddelas genom dagspress. Gemensamma intressen och olika sociala och samhällseliga grupperingar blev relevanta mottagare av tidningarnas opinionsdrivande budskap.⁵⁵ Läsningen av tidningstexter ska också förstås nyanserat. Idéhistorikern John Björkman nämner två olika sätt att utvidga betydelsen av läsning: den *sociala* läsningen innebar att tidningstexter lästes tillsammans i grupp och därmed kom att få större räckvidd än vad en upplagas storlek kan gesken av. Vidare var det vanligt förekommande under mitten av 1800-talet att en tidning *kedjelästes*, det vill säga återanvändes av flera läsare. Det är viktigt att förstå hur pressen i Sverige vid mitten av 1800-talet inte var någon parti- eller organisationspress, så som den kom att bli senare under 1900-talet.⁵⁶ Flera tidningar kunde därför under den undersökta tidsperioden återge olika uppfattningar i frågan om representationsreformen. Det utesluter inte att olika personer eller grupper använde sig av tidningar för att påverka opinionen, och det är belagt att Oscar I avsiktligt och genomtänkt använde sig av opinionsbildning via olika tidningar och införda artiklar.⁵⁷ Även om det gjordes många försök att bedriva

⁵⁴ Anna Nilsson Hammar, ”Digital history”, *Scandia introducerar*. 81:2 (2015), s. 99–110.

⁵⁵ John Björkman, *”Må de herrskande klasserna darra”: radikal retorik och reaktion i Stockholms press, 1848-1851* (Möklinta: Gidlunds förlag, 2020), s. 37.

⁵⁶ Björkman 2020, s. 36.

⁵⁷ Nordmark 2001, s. 108.

opinionsbildning via olika tidningar eller införda artiklar, får perioden 1856–1865 beskrivas som mer blygsam för den konservativa och monarkiska pressen.

I denna uppsats har tidningarna *Aftonbladet*, *Nya Dagligt Allehanda* samt *Väktaren*, valts ut.⁵⁸ Urvalet är gjort med hänsyn tagen till tidningarnas politiska profil och roll i opinionsbildningen kring representationsreformen. *Aftonbladet* utgör en särart i svensk presshistoria och blev under ägaren Lars Johan Hiertas ledning ”den liberala oppositionens främsta vapen i kampen mot en konservativ monark och hans följsamma statsapparat”.⁵⁹ Tidningen utkom med sitt första nummer 6 december 1830 och även om det första numrets innehåll var politiskt blygsamt kom tidningen att bli alltmer radikal de efterföljande åren. Tidningen var främst en så kallad ”Stockholmstidning” med utgivning i staden, men hade också prenumeranter och läsare i landsorten. *Aftonbladets* fortsatta utveckling kom att kantas av en häftig strid mot monarkin och vid flera tillfällen blev tidningen indragen på grund av sitt innehåll, varpå den kom ut under annat namn. Tidningen hade inledningsvis en starkt liberal prägel och uttryckte sig i frågor rörande handel, näringsfrihet och tullfrågor. Vidare hade tidningen en agenda att reformera den politiska representationen för att på så sätt ge en växande medelklass politiskt utrymme.⁶⁰ *Aftonbladets* radikala och liberala position utmanades i sin tur genom olika initiativ att i dagspress svara på den liberala opinionen. Utöver de i denna uppsats studerade tidningarna *Nya Dagligt Allehanda* och *Väktaren*, startades exempelvis tidningarna *Stockholms Aftonpost*, *Synglasat* och *Morgonbladet* vilka alla hade gemensamt en regeringsvänlig profil med införda artiklar.⁶¹ Under perioden 1859–1865 fortsatte *Aftonbladet* att spela en huvudroll, i dagspressen och representationsreformen fick stort utrymme i tidningen.⁶²

1859 startades tidningen *Nya Dagligt Allehanda* som ”konservativ motvikt” till *Aftonbladet*.⁶³ Tidningen vände sig framför allt till övre medelklass i form av borgare och större jordbrukare. *Nya Dagligt Allehandas* framför allt borgerliga profil innebar att tidningen tog ställning för självständighet gentemot både ”finansiärer och regering”.⁶⁴ Tidningens redaktör Karl Adam Lindström var akademiker med intresse av internationell politik, vilket kan förklara tidningens polemiska hållning gentemot *Aftonbladets* åsikt i unionsfrågan, där

⁵⁸ Nordmark 2001, s. 118. Jag har också vid något enstaka tillfälle läst andra tidningar för att kontrollera källor, t ex *Post- och inrikes tidningar* och *Snällposten*.

⁵⁹ Nordmark 2001, s. 18.

⁶⁰ Nordmark 2001 s. 28.

⁶¹ Nordmark 2001, s. 108–109.

⁶² Johannesson 2001, s. 138

⁶³ Johannesson 2001, s. 128

⁶⁴ Johannesson 2001, s. 138

Aftonbladet uppfattades som norskvänlig; i övrigt bar *Nya Dagligt Allehanda* prägel av att vara solidarisk med kontinentens exempel på frihetssträvande. *Nya Dagligt Allehanda* innebar att dagspressen fick en opinionsbildare som var konservativ, men ändå fri gentemot kung och regering, vilket i sin tur innebar att adel och präster fick en tidning som både kunde uttrycka stöd för representationsreformen och ändå vara kritisk gentemot annan press, särskilt *Aftonbladet*. Till följd av svag ekonomi beslöt redaktören Lindström 1865 att införa en särskild bilaga med kyrkopolitiska och reformkritiska artiklar mot betalning. Beslutet fick kritik och gav Lindström öknamnet ”hyrkusken” som en symbol för den ekonomiska opportunisten.

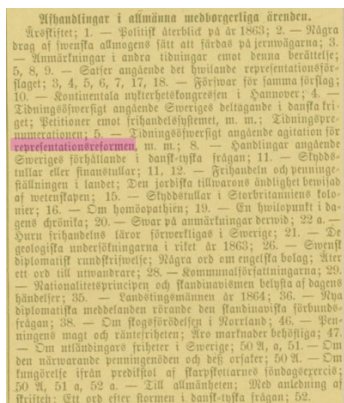
Väktaren var en konservativt kyrklig tidning som utkom två gånger i veckan och som var allmänt reformkritisk. Tidningen vände sig till kyrkligt aktiva och medlemmar i prästståndet men också lärare och andra personer i högre klasser, och utgjorde en möjlig plats för kritik av representationsreformen.⁶⁵

Genomförande och analys

Den empiriska undersökningen har genomförts genom att identifiera och läsa tidningsartiklar i de undersökta tidningarna via Kungl. Bibliotekets söktjänst ”Svenska dagstidningar” för perioden 1/1 till 31/1 1865.⁶⁶ För att hantera mängden material har jag använt mig av ett antal sökord (se källförteckning). Dessa sökord har valts utifrån undersökningens tematik, men också utifrån vilka ord som använts återkommande i tidningstexterna. På så vis har sökord som ”census” och ”censusstreck” identifierats. Genom att identifiera sökord via tidningstexterna menar jag att den empiriska undersökningen stärkts då dåtidens beskrivningar av representationsfrågan kan skilja sig från senare tiders förståelse av den. Att använda sökord till skillnad från att gå genom tidningarna för sig är dock problematiskt. Det ska nämnas att flera av träffarna består av information som inte är utpräglad opinion, utan handlar om reklam, innehållsförteckningar, sammanställningar eller hänvisning till annan text (se fig. 2). Vidare kan antalet träffar härröra ur samma tidning. För att hantera sökorden har deras kronologiska uppgift noterats och refereras efter sida och datum.

⁶⁵ Ekman 1966, s. 34.

⁶⁶ Webbadressen är tidningar.kb.se

(Fig. 2 Exempel på sökträff utan egentligt innehåll av opinionsbildning. "Väktaren" 23/2 1865)

Analysarbetet har genomförts genom att först läsa texterna, kategorisera och tematisera dem och därefter identifiera diskursiva uppfattningar i form av hur representationsreformen förstås temporalt. Läsningen av texterna har skett kronologiskt för perioden 1/1 till 31/1 1865. De analytiska frågor jag ställt mig är: Vilka diskursiva opinioner framträder i materialet och hur framträder de? Hur diskuteras representationsreformen i relation till dåtid och framtid? Tidningarnas artiklar har lästs parallellt för att möjliggöra en diskursiv analys av all läst text i enlighet med Ågrens kriterier för synlighet, vikt och trovärdighet.

Opinionsbildningen kring representationsreformen i utvald dagspress 1865

Här presenteras resultatet av analysen genom tre teman ”Fosterlandet som diskursivt innehåll”, ”Penningen” och ”Hoppet om framtiden”. Kapitlet avslutas med en sammanfattning.

Fosterlandet som diskursivt innehåll

I det undersökta tidningsmaterialet framställs fosterlandet och den fosterländska uppgiften många gånger som central både för reformivrare som den konservativa motvikten.

”Fosterlandet”, ”fosterlandskärlek” och ”det fosterländska” användes då av bägge sidor som diskursiv retorik för att bifalla eller förkasta propositionen.

Viljan att driva genom en representationsreform handlade för representationsreformens ivrare om att förvalta ett dyrbart arv men också att reformera den politiska styrningen för att på bästa sätt ta vara på arvet. Genom att appellera till fosterlandskärlek gjorde opinionsbildarna anspråk på att vara redbara och vilja nationens, och därigenom också folkets bästa. Kommitterade anser sig därför böra uttala den på samvetsgrann prövning grundade övfertygelsen, att detta förslag lyckligare än något föregående löser nationens stora livsfråga, och att dess antagande äntligen skall göra slut på en oro, hvilken om förslaget förkastats hotar att flamma upp till en strid, som fosterlandsvännen skulle djupt beklaga.⁶⁷

De oroligheter som uppkommit i andra länder till följd av en otillräcklig och i folket ej grundad politisk styrning ville man undvika genom att den politiska representationen fick en bredare folklig förankring snarare än vad ständerna kunde erbjuda indirekt.

Frågan om politisk representation var då mer än endast en fråga om vem som skulle få välja och väljas, utan handlade också om hur nationen som sådan skulle ta sig uttryck. Under hösten 1865 var många oroliga över att adeln och prästerna skulle rösta ned De Geers proposition, med följd att landet skulle hamna i nya osäkra tider. Trycket på att bifalla representationsförelaget ökade därför under höstmånaderna 1865 och då spelade fosterlandskänslan en betydelsefull roll i opinionsbildningen. Fosterlandskärleken användes som retoriskt sakförhållande för att legitimera en förändring av den politiska representationen.

⁶⁸ I den liberala och mer radikala pressen uppmanades också representationsförslaget kritiker att ta vara på sin fosterlandskärlek och att agera lojalt gentemot fosterlandet.⁶⁹

Opinionsbildarna ställde på så vis upp fosterlandskärleken och lojaliteten till fosterlandet mot

⁶⁷ *Nya Dagligt Allehanda*, 2/4 s. 3.

⁶⁸ *Aftonbladet*, 4/10, s. 2

⁶⁹ *Aftonbladet*, 16/5, s. 3.

skrå-, klass och ståndstillhörighet. Reformvännerna uttryckte hur fosterlandskärleken också innebar att man skulle bortse från personliga fördelar och subjektiva åsikter, för att i stället se till nationens behov. Härigenom riktades en udd mot de konservativa reformkritiker som indirekt anklagades för att söka egen vinning, när frågan om den politiska representationen var en ödesfråga för nationen.⁷⁰

Den konservativa kritiken inriktade sig snarare på hur folket saknade egenskaper eller kompetens att förstå sig på representationsförslaget och dess konsekvenser. En längre insändare i *Väktaren* menade på att folket duperats vid flera möten av mötesordförande eller kommunalråd och att resultatet av mötena inte var tillräkneliga.

Man kan således icke tillerkänna dem annan betydelse, än såsom uttryck af de herrars önskningsar, som äro ordförande i kommunalstämmorna och kommunalnämnderne. Men då dylika namnteckningar och opinionsyttringar äro synbarligt ämnade att inverka på de blifvande riksdagsmännen, att ställa dem för ögonen de ”nio tiondelarnes” af folkets önskningsar, för att såmedelst, äfwen emot bättre öfvertygelse, rent av twinga dem att rösta ja, torde det wara af wigt och derjemte en skyldighet för en hwar som i det nya förslaget och i den rådande tidsandan ser uppenbara wådor för fäderneslandets, kyrkans och skolans sannskyldiga nytta, att från hwarje landsort framhålla det sätt på hwilket man går tillwäga, att erhålla de säkert många tusende namnen, för att wisa huru de flesta i sjelfwa werket äro af intet wärde⁷¹

De konservativa opinionsbildarna menade att folkets fosterlandskärlek innebar att acceptera den politiska styrning som landet haft sedan länge tillbaka och därmed visat sig fungera väl. Även om reformkritikerna till viss del medgav att den nuvarande politiska representationen var bristfällig, ville man inte riskera att byta ut den mot något som möjligtvis fungerade ännu sämre. Resultatet av revolutioner i Frankrike och Tyskland diskuterades också i kritiska ordalag och användes som exempel på hur ett alltför utbrett folkstyre riskerade att bli en samhällelig fara. Folket representerade en okunnig grupp som inte var tillräcklig för att leda landet eller fatta svåra beslut.⁷² ”Demokrati” och ”demokratisering” användes i opinionsbildningen som ett nedsättande begrepp för en sorts pöbelstyre utan riktning. Däremot användes fosterlandskärlek som ett uttryck för lojalitet med de som styrde och med den samhällelige ordning som opinionsbildarna menade blev följderna av en sådan samhällsordning.

I det undersökta materialet får genus endast i något enstaka fall uttalat utrymme. Däremot användes mannen som utgångspunkt i diskussioner kring folkets rättigheter. Det tas för givet att det handlar om män, inte minst när andra män än de besuttna ska få göra anspråk på att bli valbara. En rad olika anledningar kan delvis förklara opinionsbildningens enkönade

⁷⁰ *Aftonbladet*, 16/5 s. 2; se också *Aftonbladet* 2/10 s. 2.

⁷¹ *Väktaren*, 20/4, s. 3-4.

⁷² *Nya Dagligt Allehanda*, 25/4 s. 2 samt 28/4, s. 2.

fokus, bland annat de ekonomisk-praktiska omständigheterna bakom det ägande som utgjorde trösklarna till riksdagskammarna. Ändå är det tydligt att opinionsbildningens beskrivningar av folket utgår från mannen.

Penningen

Det opinionsbildande materialet framställde representationsreformen i högst materiella termer. Dels rörde det vem som skulle få representera vem och då utgjorde egna och andras förmögenheter både den logik som avgjorde census och censusstreck, dels förstods också representationsfrågan utifrån en mer abstrakt ekonomisk logik kring vem som tjänade på att reformen genomfördes.⁷³

I De Geers förslag innebar censusstreckets ekonomiska trösklar för att kunna bli vald till riksdagens andra kammare, vilket uppfattades som en rimlig gräns även om den kunde innebära att vissa medborgare förlorade möjligheten till politisk representation.⁷⁴ Ett sådant censusstreck innebar också att vissa som hörde till adeln undantogs från representation, men det handlade då om ett mindre fåtal. Censusstreckets betydelse för representationsreformen visade också på problematiken med de olika ständernas heterogena sammansättning, vilket innebar att ståndssamhället framstod som mer klassvis representativt: även den adelsman utan förmögenhet representerades genom adelsståndet. Ändå uppfattades representationsreformen som ändamålsenlig och rättvis genom att den politiska makten fördelades mellan två kammare och att valbarheten är garanterad givet att den enskilde ledamoten har en viss inkomst. Vidare utgjorde gränsen mellan första och andra kammaren i propositionen ett skydd mot en alltför folklig representation.⁷⁵ Begränsning av vem som blev politiskt representerade var heller ej något nytt, utan motsvarande trösklar fanns också i ståndsriksdagen.

Censusfrågan blev viktig för att undvika ett alltför stort inflytande från befolkningsgrupper som annars stod utanför den politiska makten: i opinionsbildningen nämns risken med ett ”bondregemente”, eller med andra ord att bönder skulle få makten i någon av de två kamrarna och på så sätt dominera politiken. Den konservativa opinionsbildningen kunde dock ge uttryck för att sådan politiska förhållanden ändå gick att kontrollera med hjälp av adelns insyn och makt över valbarhet och lokala beslut:

⁷³ *Aftonbladet*, 27/9 s. 3; *Väktaren*, 21/12 s. 2.

⁷⁴ ”Om representationsfrågan: framställning af den vid slutet af 1862–1863 årens riksdag utsedda Central-Komité”, andra upplagan, 1864, s. 13, tillgänglig via <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:eod-2877203>

⁷⁵ I *Aftonbladet* 5/12 (sid. 6) återges hur friherre J. Liljencrantz menar att ”Censusbestämmelserna för första kammaren äro så skärpta, att man ej behöfver vara rädd för demokratien, ty medlemmarne tillsättas af män, som fått sig uppdraget det högsta medborgerliga förtroende”.

Vissa motståndare till det nya representationsförslaget hysa farhågor för ett s. k. bondregemente, om det antages. Ett dylikt regemente – om det vore att befara – kan ingen lättare afstyra än Sveriges adel. Ty om den s. k. landtadeln vill anstränga sig högst obetydligt och med redbarhet samt med litet mer interesse och nit, inom sina kommuner, deltaga i skötandet av desammas angelägenheter, så blir sannerligen denna del af adeln der den styrande och således äfven afgörande vid valen till så väl länets som nationens rådsförsamlingar. ⁷⁶

Censusfrågan diskuterades i opinionsbildningen också mot bakgrund av historiska händelser, både revolutionen 1789 i Frankrike såväl som oroligheter och uppror 1848, används för att Vissa mer radikala tidningar menade att motiven för reformen egentligen handlade om strikt ekonomiska incitament och därför var en fråga om ekonomisk fördelning och vinning än folklig representation som sådan:

Bland de anmärkningar, som blifvit riktade emot det hvilande representationsförslaget, är en, hvilken vi bekänna oss länge hava trott icke varit fullt uppriktigt menad; nemligen den att förslaget skulle vara uteslutande byggt på penningen. ⁷⁷

En mer radikal opinionsbildning i tidningarna hävdade att representationsreformen främst strävade efter att ekonomiskt gynna vissa grupper mer än andra. Den parlamentariska idén i representationsreformen var i dessa opinionsbildares framställningar svag och censusstreck skulle förhindra människor både från att kunna väljas representanter såväl som begränsa vilka som kunde väljas till riksdagen. I relation till ståndssamhället innebar då representationsreformen knappast en förbättring av representationsförhållandena, men medan det förut kunde motiveras med en ståndstillhörighet, var det med representationsreformen nu en fråga om ekonomiska förhållanden. För att vara valbar till de olika kamrarna i den konservativa opinionsbildningen var den enskildes ekonomi ett mått på trovärdighet och ”politisk myndighet”:

Penningen tages här endast till hjälp på samma sätt som man begagnar ett ämne för att kemiskt afsöndra en oanvändbar bottensats. För den som alldeles saknar både förmögenhet och inkomst är det nemligen nästan omöjligt att förvärfva och bibehålla den bildning och det oberoende, som erfordras för politisk myndighet...” ⁷⁸

Syftet var då att skilja de allra fattigaste från vilka som kunde väljas till riksdagen och fattigdomen i sig blev avgörande för vilken politisk myndighet en medborgare kunde göra anspråk på. Fattigdomen som sådan innebar då också ett medborgaren inte betraktades som tillförlitlig att representera andra medborgare eller fatta politiska beslut.

Representationsförslagets konsekvenser för skattepolitiken diskuterades och förslagets kritiker

⁷⁶ *Nya Dagligt Allehanda*, 24/11, s. 2.

⁷⁷ *Aftonbladet* 27/9, sid. 3. Texten är skriven i *Aftonbladet*, men är en återberättelse av vad som publicerats i andra tidningar som *Nya Dagligt Allehanda* och *Snällposten*. I *Aftonbladet* kallas denna text för *halvofficiell natur* och ursprunget är en artikel skriven i Post- och inrikes tidningar, vilken kan betraktas som ett organ för statsmakterna.

⁷⁸ *Post- och inrikes tidningar*, 23/9 s. 3.

anmälde dels osäkerheten i att ange en viss pengasumma som grund för valbarhet, vilket med inflation och andra ekonomiska följder kunde leda till att representationen blev obalanserad mellan olika intressegrupper, dels att beskattningen (bevillning) kunde bestämmas av andra kammarens ledamöter med oönskade följder. Beskattningen som grund för vem som ska vara valbar och få välja representanter uppfattades som osäker hos reformkritikerna och de pekade på hur taxeringsvärden kunde manipuleras för att exkludera personer som annars var valbara.

Hvad åter beträffar stadgandet om ett visst förmögenhetsbelopp för att vara valbar till förste kammaren, så kunde det mycket väl inträffa, att en person ej egde ett öre och dock tillhörde en aristokrati, som förslaget skapar.⁷⁹

Beskattningens roll för den politiska representationen kom att bli en huvudfråga för reformförslaget kritiker, vilka anmärkte på det osäkra i att fluktuerande ekonomiska mått skulle avgöra valbarheten till kamrarna.

⁷⁹ *Vaktaren*, 21/12. Texten är en återgivning av diskussioner den 4-5/12 på rikssalen.

Hoppet om framtiden

En bärande diskurs i tidningarnas opinionsbildning handlade om det nationella behovet av att förnya den politiska styrningen som i relation till omvärlden betraktas som otidsenlig och opraktisk. Ständerna var dessutom otillräckliga som politiska organ genom att de inte längre stod för den representation de en gång gjort. Därtill argumenterade reformvänner för att ståndssystemet höll tillbaka nödvändiga förändringar, särskilt menade bönder och borgare att ständerna spelat ut sin roll och representationsförslaget framstod då som en möjlighet att påverka den politiska styrningen till det bättre i framtiden.⁸⁰

Adeln och prästerskapet argumenterade vid upprepade tillfällen emot De Geers förslag med hänvisning till att det är alltför omvälvande eller innebär förändringar som Sverige inte var redo för. Vid flera tillfällen argumenterade medlemmar ur adel och prästeståndet för att förändringarna av politisk styrning går för snabbt och leder till en oviss framtid. Till exempel jämförs reformationens konsekvenser med frihetstiden, och hur riksdagen fick stor makt då.

Men framtiden spås också bli oviss och potentiellt farlig, och representationsförslagens förverkligande jämförs med frihetstiden, där en aristokratisk parlamentarism innebar att politiken blev svårhanterlig. Representationsreformen riskerade att innebära en riksdag dominerad av borgare och bönder:

Mer än sannolikt blefve en sådan påtryckning vida besvärligare och vådligare för kungamakten genom dess utgående från dess mera ensidiga exklusift demokratiska elementer, än genom den amalgamation af samhällets alla elementer – således äfven dem som nu innefattas hos adeln och presteståndet – hvilken måste uppkomma genom de *samfälda* valen. Och om ett slikt förhållande olyckligtvis skulle inträffa, stå tvifvelsutän portarne vida öppnare för en ny s.k. frihetstid, dirigerad av demokratiska partier likasom den gamla var dirigerad av aristokratiska.⁸¹

Den konservativa kritiken uttryckte oro å kungamaktens vägnar, och menade att representationsförslaget riskerade kungamaktens politiska roll. Till skillnad från den konservativa kritiken beskrev representationsreformens försvarare reformen som något aktuellt och nödvändigt, samtidigt som historien används för att visa på värdet av att förvalta Sverige som nation:

Svenska folket har sedan 1807 öfver ett halvt århundrade fått förgäfvets vänta på en reform, som då och alltsedan erkänts af alla politiska meningar såsom oeftergiflig. [...] ”Sverges folk kan ej tillåta, att denna fråga längre med tomma undanflykter undanskjutes. Hvar och en, som ”vill blifva sitt lands forntid trogen och hafva sitt öga öppet för fäderneslandets

⁸⁰ *Aftonbladet*, 14/10 s. 2-3; se också *Väktaren*, 26/10, s. 2

⁸¹ *Nya Dagligt Allehanda* 25/4, s. 2; *Nya Dagligt Allehanda* 7/6 s. 1; *Väktaren*, 20/4 s. 3.

framtid", måste därför känna sig kraftigt uppfordrad att uppriktigt och utan försök till undanflykter medverka, ja af alla krafter anstränga sig för denna frågas lösning.⁸²

Det fosterländska åberopades i förhållande till både tid och rum, där en optimistisk framtidstro också handlade om att förvalta ett arv från förr. Här spelade folket en viktig roll så som de som levt och verkat i Sverige och därmed var legitima arvingar till det fosterland som sedan kom att bli den diskursiva grunden för en representationsreform.⁸³

Diskussion

I följande kapitel redogör jag för hur uppsatsens resultat kan förstås i jämförelse med tidigare forskning. Här diskuterar jag också användningen av teori och metod samt ger förslag på fortsatt forskning utifrån uppsatsens resultat.

Resultatdiskussion

I denna uppsats resultat återfinns många spår som tidigare forskning presenterat. Med fokus på den mediala opinionsbildningen i dagstidningar har resultatet visat på tre teman som präglade opinionsbildningen i tidningarna: en fosterländsk retorik, en diskussion av mer materiell karaktär som behandlade olika ekonomiska frågor samt hur representationsreformen hade potential för att förnya den politiska styrningen till det bättre för Sverige.

Den fosterländska retoriken som närmast uteslutande kom till uttryck i liberal eller radikal press, knyter an till hur ståndsrepresentationen sedan 1809 diskuterades alltmer som en partsfråga och där det egna stånds (eller parti-) intresset blev en diskursiv motvikt till att hellre utforma en politik utifrån ett folkligt behov. Något tillspetsat kan man säga att folket som politisk grupp för första gången kom att dominera den diskursiva debatten i dagspressen och att en äldre syn på folket som lojala undersåtar kom att bli omöjlig som politiskt argument. Ett viktigt bidrag till denna skiftning är just att tidningsopinionen kunde identifiera och sprida en övertygelse om hur en majoritet av befolkningen stod för en viss politisk åsikt, men också framföra krav på politisk representation. Kurunmäki menar att den nationella representationen förstods på olika sätt av representationsförslagets försvarare och kritiker. Med nationell representation, menade reformförslagets kritiker att det äldre ståndssystemet hade en traditionell grund och kunde göra anspråk på representationen utifrån en historisk förståelse av vad nationell representation innebar. Då framstår det som förståeligt hur radikala

⁸² *Aftonbladet* 14/10, s. 2. Texten är en behandling av en uppsats, vilket förklarar citaten.

⁸³ *Aftonbladet*, 23/10 s. 2.

och liberala krafter inriktade sig på en ny form av nationell representation, där den folkliga närvaron fick ett förnyat värde.⁸⁴ Den här uppsatsens bidrag till tidigare forskning innebär att det på en retorisk-diskursiv nivå tydligt syns hur förändringen av representationen framstod som en möjlighet att modernisera nationen; i förhållande till andra nationer, i förhållande till äldre tider och inte minst i förhållande till en oviss, men förhoppningsvis positiv framtid. Trots inslag av radikala argument och i vissa avseenden en från mediadebatt menar jag att representationsreformens försvarare främst ska förstås som framtidsoptimistiska.

Tidigare forskning har understrukit hur också liberala reformvänner uttryckte krav på att medborgare som skulle väljas till andra kammaren också visade upp tillräckliga egenskaper. Här kom ekonomiska förhållanden att spela in och de trösklar som representationsreformens förslag innebar accepterades som ett tillförlitligt mått på redlighet. I det undersökta materialet i denna uppsats återkommer bilden av krav på medborgare.

Därigenom spelar också tidningarna, och den debatt som förs där, en särdeles viktig roll som *retorisk arena* och det är ingen obetydlig detalj att både representationsreformens försvarare och kritiker, bägge utnyttjade möjligheten att bedriva opinion i pressen. Tidigare forskning visar en splittrad bild av tidningsdebattens räckvidd och betydelse.⁸⁵ I denna uppsats framstår den mediala opinionsbildningen i dagspressen som betydelsefull, även om den i konkret mening hade begränsad räckvidd på mer formella protokoll. Det undersökta tidningsmaterialet innehåller under perioden januari–maj 1865 närmast uteslutande en återgivning av möten, vilka som kallade till dessa möten, vilka som närvarade och vad som sades. Representationsreformen fick därför bred spridning, och därtill utgjorde den mediala bilden av en folklig opinion ett nytt och i min mening, kraftfullt inslag i debatten om politisk representation.⁸⁶

Metoddiskussion

Resultatet i denna uppsats bygger på läsning av tidningsmaterial och en rad frågor har uppkommit under undersökningens gång. En viktig insikt är att tidningar som källmaterial bör förstås mot bakgrund av hur tidningar användes av sin samtida publik. Björkman lyfter hur tidningsläsandet var en i många avseenden kollektiv process: tidningar lästes högt i grupper och informationen delades då mellan olika människor och fick således spridning utanför

⁸⁴ Kurunmäki 2000, s. 234.

⁸⁵ Ihalainen 2010, s. 31.

⁸⁶ Björkman 2020, s. 36.

prenumerantgruppen, vilket innebär att uppgifter om tidningars storlekar och roll kan problematiseras.⁸⁷ Betydelsen av en kollektiv process är viktig för bedömningen av tidningar som källmaterial. Under 1800-talet var det för många tidningar avgörande hur stor upplagan var och det är talande att *Nya Dagligt Allehanda* accepterade opinionsbildande artiklar mot betalning; vilket både under tidsperioden som senare har betraktats som att tidningen därigenom blev en arena för opinionsbildning utan möjlighet för en redaktions påverkan. Samtiden kritiserade *Nya Dagligt Allehanda* för tilltaget och dess status som fri tidning sjönk avsevärt. Även mindre upplagor kan ha fått betydelse för opinionsbildningen och kan då förklara hur åsikter som presenterats i tidningar med få prenumeranter eller små upplagor fått större räckvidd än vad omfattningen av prenumeranter eller upplagor ger sken av. Det var under den undersökta perioden vanligt att tidningar återpublicerade nyheter och insändare som publicerats i andra tidningar, vilket innebar att räckvidden för en viss artikel nådde längre än enbart genom den officiella prenumerantkretsen. Därigenom bör olika opinioner förstås som sammanlänkade: det en tidning publicerade, kunde en annan tidning återpublicera och kommentera senare.

Den kritik som framkommit rörande OCR-hanteringen av tidningar kan också problematiseras. Ett alternativ till att med hjälp av sökord undersöka tidningsmaterialet hade varit att läsa tidningarna i sin helhet. En sådan läsning hade på ett annat sätt kunnat fånga nyanser och opinionsbildning som indirekt kom fram bortom sökordens begränsningar. I den här undersökningen har tidsaspekten varit avgörande, varpå sökordsförfarandet ändå framstår som en praktisk kompromiss med goda möjligheter att hitta ett material som besvarar uppsatsens frågeställningar.

I en framtida studie av representationsreformen kunde det vara intressant att rikta blickarna mot det omfattande material som gavs ut i form av böcker, broschyrer, trycksaker och pamfletter. Det materialet nämns ofta i dagspressen, men kunde i sig självt utgöra ett viktigt källmaterial. Ett annat möjligt område att vidare undersöka kunde vara hur frihetstiden förstods och användes som historiskt objekt i opinionsbildningen kring representationsreformen, men också som ett uttryck för historiemedvetande under 1800-talet.

⁸⁷ Björkman 2020, s. 45.

Sammanfattning

Uppsatsens första frågeställning söker svar på vad som karaktäriserar diskussionerna kring representationsreformen. Analysen av de lästa tidningstexterna har samlats i tre teman: fosterlandet som diskursivt innehåll, penningen samt synen på framtiden. Opinionsbildningen i de analyserade tidningstexterna visar hur flera olika perspektiv på representationsreformen tar sig uttryck. Lojalitet med fosterlandet används både av förslagetts vänner som motståndare, där reformförsvararen ser fosterlandskärleken som en nödvändig del i att vilja förbättra och modernisera nationen och som ett uttryck för att ta ansvar i en känslig politisk tid karaktäriserad av oro. Representationsreformens kritiker ville i stället se en lojalitet mot traditionella auktoriteter och menade att en ny parlamentarisk reform riskerade att ge alltför mycket makt åt bönder och borgare, vars inflytande betraktades som riskfyllt och oprövat. Kapital och ekonomi kom också att bli återkommande och viktiga ämnen i opinionsbildningen, där det egna kapitalet blev en effektiv tröskel för att avgöra vem som skulle kunna bli invald i kamrarna. Genom att sätta upp gränser grundade i kapital kunde också fler välkomna en reformering av den politiska styrningen, då den också i viss mening konserverade politiska förhållanden: det befärade pöbelstyret kunde undvikas samtidigt som kriterierna för att bli invald i den första kammaren säkerställde att reformen trots allt inte hotade tidigare givna maktstrukturer. Ekonomisk status blev också i förlängningen en markör för politisk trovärdighet där ekonomisk förmåga sågs som nödvändig för att kunna representera andra politiskt. Slutligen betraktades representationsreformen i opinionsbildningen i relation till framtiden genom att dess försvarare såg reformen som nödvändig för att modernisera den politiska styrningen och som en möjlighet att förvalta ett arv sedan tidigare. Folket hade förut burit nationen och nu skulle en reform möjliggöra en fortsättning. Representationsreformens kritiker menade tvärtom att framtiden såg mörk ut om man valde att gå en ny och osäker framtid till mötes.

Uppsatsens andra frågeställning kan besvaras med att representationsreformens förvarare och kritiker bägge förhöll sig temporalt till reformen. Framtiden tecknades i både ljusa såväl som mörka toner, där kritikerna, bland annat med hjälp av historiska tillbakablickar till frihetstidens politiska liv, såg hur en upplösning av rådande maktstrukturer skulle leda till negativa konsekvenser för Sverige som nation. Representationsreformens försvarare såg däremot nya politiska möjligheter för Sverige och deras syn ska förstås som optimistisk.

Källor och litteratur

Elektroniskt källmaterial

Allt elektroniskt källmaterial har hämtats via webbplatsen <https://tidningar.kb.se>

Tidningar som ingår i undersökningen:

Aftonbladet

Väktaren

Nya Dagligt Allehanda

Post- och inrikes tidningar

Fäderneslandet

Sökord som använts för perioden 1/1 1865 till 31/12 1865

	<i>Aftonbladet</i>	<i>Nya Dagligt Allehanda</i>	<i>Väktaren</i>
Representationsreformen	124 sökträffar	37 sökträffar	6 sökträffar
Representationsfrågan	151 sökträffar	116 sökträffar	15 sökträffar
Census	22 sökträffar	37 sökträffar	12 sökträffar
Censusstreck	---	37 sökträffar	---

Litteraturförteckning

- Abrahamsson, Åke, *Ljus och frihet till näringsfång : om tidningsväsendet, arbetarrörelsen och det sociala medvetandets ekologi : exemplet Stockholm 1838-1869* (Stockholms universitet: 1990).
- Andersson, Daniel, *Berättelser om 1700-talet. Frihetstiden och Gustav den III:s regeringstid i svensk historiekultur från 1870-tal till 1990-tal* (Umeå universitet: 2023).
- Berglund, Mats, *Massans röst: upplopp och gatubråk i Stockholm 1719–1848, Stads- och kommunhistoriska institutet* (Stockholms universitet: 2009).
- Björkman, John, *”Må de herrskande klasserna darra” : radikal retorik och reaktion i Stockholms press, 1848–1851* (Möklinta: Gidlunds förlag, 2020).
- Christensen, Jan, ”Radikalism som strategi. Bondepolitik vid 1800-talets mitt” *Historisk tidskrift* 126:4 (2006), s. 727–747.
- De Geer, Louis, *Minnen*, digital faksimilutgåva, tillgänglig via Projekt Runeberg, <http://runeberg.org/geerminn/> (Stockholm: Norstedts förlag, 1906) s. 1–303.
- Den svenska pressens historia 2. Åren då allting hände (1830–1897)*, red. Karl Gustafsson, Per Rydén, Dag Nordmark, Eric Johannesson & Birgit Petersson (Stockholm: Ekerlids förlag, 2001).
- Ekman, Stig, *Slutstriden om representationsreformen* (Uppsala universitet: 1966).
- Jarlbrink, Johan; Snickars, Pelle, & Colliander, Christian (2016). “Maskinläsning. Om massdigitalisering, digitala metoder och svensk dagspress” *Nordicom-Information* (38)3: 27–40.
- Jarlbrink, Johan, ”Historievetenskapens mediehantering”, I: *Massmedieproblem. Mediestudiets formering*, red. Mats Hyvönen, Pelle Snickars & Per Vesterlund (Lund: Lunds universitet, 2015) <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-112866>
- Harvard, Jonas, ”Medial mobilisering: opinionsstormen och representationsreformen”, i *1800-talets mediasystem*, red. Jonas Harvard & Patrik Lundell (Stockholm: Kungl. Biblioteket, 2010), s. 101–124. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:miun:diva-12051>
- Ihalainen, Pasi, *Agents of the People Democracy and Popular Sovereignty in British and Swedish Parliamentary and Public Debates, 1734-1800*, (Brill: 2010).

- Johansson, Eric, "Med det nya på väg (1858–1880)", i *Den svenska pressens historia 2 Åren då allting hände (1830–1897)* red. Karl Erik Gustafsson, Per Rydén, Dag Nordmark, Eric Johannesson & Birgit Petersson (Stockholm: Ekerlids förlag, 2001).
- Karlsson Sjögren, Åsa, *Männen, kvinnorna och rösträtten: medborgarskap och representation 1723-1866* (Stockholm: Carlssons förlag, 2006).
- Kurunmäki, Jussi, *Representation, nation and time: the political rhetoric of the 1866 parliamentary reform in Sweden*, (University of Jyveskylä: 2000).
- Martin, James. Rhetoric, discourse and the hermeneutics of public speech, *Politics*, 42:2 (2022), p. 170–184. <https://doi.org/10.1177/0263395720933779>
- Massmedieproblem. Mediestudiets formering*, red. Mats Hyvönen, Pelle Snickars & Per Vesterlund (Lund: Lunds universitet, 2015)
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-112866>
- Nilsson, Göran B. "Den samhällsbevarande representationsreformen", *Scandia*, 35:2 (1969), s. 198–271.
- Nilsson Hammar, Anna, "Digital history", *Scandia* 81:2 (2015), s. 99–110.
- Nordmark, Dag, "Liberalernas segertåg 1830–1858", i *Den svenska pressens historia 2 Åren då allting hände (1830–1897)* red. Karl Erik Gustafsson, Per Rydén, Dag Nordmark, Eric Johannesson & Birgit Petersson (Stockholm: Ekerlids förlag, 2001).
- Vedung, Evert, *Unionsdebatten 1905 en jämförelse mellan argumenteringen i Sverige och Norge*, (Uppsala universitet: 1971) <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-128174>
- Ågren, Maria, "Synlighet, vikt, trovärdighet – och självkritik. Några synpunkter på källkritikens roll i dagens historieforskning" *Historisk Tidskrift*, 125:2, (2005), s. 249–263.